

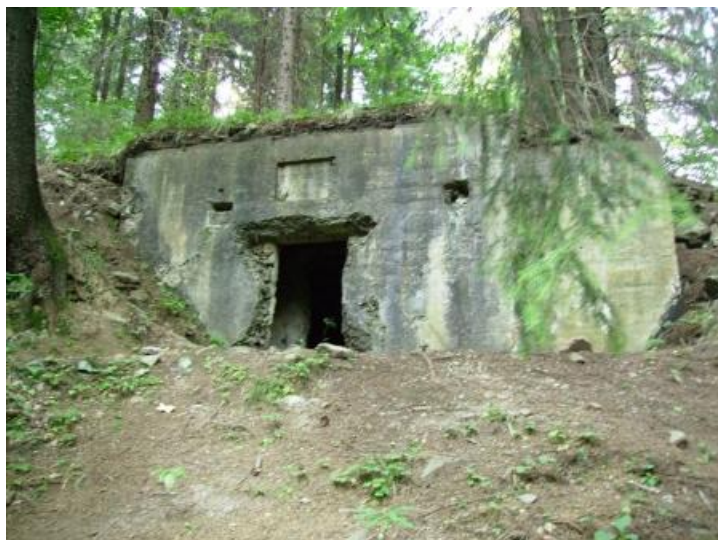
Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2014/12/palinkas-denes-az-arpad-vedvonal-bunkerek-es-harcok-karpataljan-05-02-04/>

Pálinkás Dénes

Az Árpád-érvonal - bunkerek és harcok Kárpátalján

Gimnazista és egyetemista koromban több alkalommal sikerült ellátogatnom Kárpátaljára, erre a gyönyörű vidékre, amely egykor Magyarországhoz tartozott. A magyar történelem számos méltán nagyhírű emléke (például munkácsi vár, Huszt, a református templomok) mellett felfigyeltem egy különleges, de alig ismert történelmi emlékre: az Árpád-érvonalra. A bunkerek és egyéb létesítmények Kárpátalja és Erdély területén, a történelmi Magyarország határán húzódó összefüggő védelmi rendszert alkottak, nem is eredménytelenül, hiszen a második világháborúban a szovjet hadsereg 4. ukrán frontját több alkalommal is feltartóztatták. E lenyűgöző alkotás 1944 őszén vált feleslegessé, mert miután Románia kilépett a háborúból (illetve a Szovjetunió szövetségese lett), a szovjet hadsereg „megkerülte” Dél-Erdély felől. Ismerkedjünk meg e bunkerrendszer rövid történetével!

Az Árpád-vonallal kapcsolatosan lejegyzett információk, történések, történetek sokáig zárolva voltak, mivel katonai dokumentumokról volt szó, azonban az idő múlásával, valamint az 1989-es rendszerváltozás után az adatok a nyilvánosság számára is hozzáférhetőek lettek. Több leírás is készült az Árpád-bunkerrendszerről, köztük talán legismertebb Szabó József János *Az Árpád-vonal* című műve. Mikor érdekelni kezdett a téma, elolvastam e könyvet, és a további bűvárokodás során a Hadtörténelmi Levéltárban átnéztem olyan *ezredparancsnokok harctéri naplóját*, akik részt vettek a bunkerrendszer védelmében. A levéltárban értékes térképeket is tanulmányoztam, melyek alapján könnyebben feltárható a bunkerek helye. Nagy élmény volt számomra, hogy a levéltári térképek és egyéb források alapján a bunkerek egy részét felkereshettem, lefényképezhettem, sőt belülről is megnézhettem.

1. kép: Egy a megmaradt bunkerek közül.

(Forrás: <http://forum.bunkermuzeum.hu/viewtopic.php?f=18&t=17>)

Pálinkás Dénes: Az Árpád-védvonal – bunkerek és harcok Kárpátalján

Az Árpád-bunkerrendszer létjogosultságának megítéléséhez meg kell vizsgálnunk az egykori Magyar Királyság földrajzi helyzetét. A Kárpát-medence tökéletes geopolitikai, földrajzi egység. A Kárpátok láncai mintegy 1500 km hosszan ölelik körül a medencét, Pozsonytól Orsováig. Kelet-Közép-Európa szomszédos földrajzi nagytájtól (Cseh–Morva-medence, Moldva, Havasalföld, Lengyel Alföld, Ukrán Alföld) élesen elkülönül e terület¹. A védelem szempontjából a legfontosabb, hogy hegyrajzi egységet is alkot a terület. A hegyrajzi egység maga után vonja a vízrajzi egységet is. Az egész terület a Duna vízgyűjtő területéhez tartozik, amely a Dévényi-kapunál lép be a Kárpát-medencébe, és Orsovánál lép ki a területről. A Kárpátok hegyláncai vízválasztó vonalat is jelentenek. A Kárpátok záróvonalán csak *keskeny hágók* vezetnek át. Az ellenségnek föl kell kapaszkodnia e hágókra, és utána szűk, kanyargós folyóvölgyeken, rossz utakon kell végigmanővereznie, hogy kijusson a sík vidékre. A harcjárművekkel is jól járható hágók száma az egész Keleti-Kárpátokban tizennyolc. Ehhez természetesen számos kisebb út, gyalogösvény kapcsolódik, de a gépesített alakulatok ellen a szűk hágókon tökéletesen lehetett védekezni. A Kárpát-medence védelmét csak akkor lehet ellátni, ha az azt övező hegyek és hágók közül valamennyit birtokoljuk. Ha valamelyik terület kiesik, a védelem elmélete kártyavárként omlik össze.

A trianoni békediktátum utáni Magyarország fő problémája *hadászati kiszolgáltatottsága* volt a szomszédjaival szemben: azok bármikor bemasírozhattak az Alföld területére. Nem véletlen, hogy a két világháború között a magyar politika fő célja volt a Kárpát-medence egységének visszaállítása. 1940-re, a bécsi döntések során Csehszlovákiától a Felvidék egy részét és Kárpátalját, Romániától pedig Északkelet-Erdélyt szereztük vissza (az ezeréves határokkal). A katonapolitikai helyzet miatt a *keleti, északkeleti határainkat kellett megerősítenünk* (a szovjetek, esetleg a románok ellen), s ezért született meg az Árpád-védvonal terve.

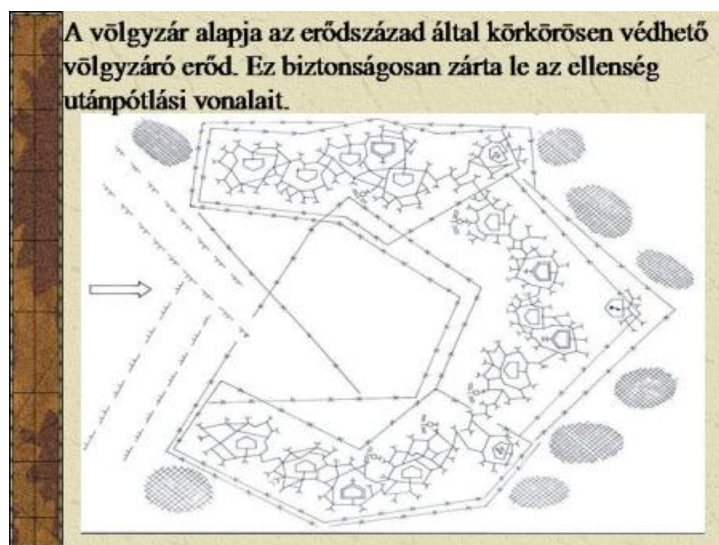
2. kép: Kárpátalja mai térképe a legfontosabb hágókat jelölő nyilakkal. E hágók körül épült a védvonal.

A két világháború közti erődítésrendszerek legtöbbje óriási költséggel épült állandó erődítésrendszer volt, övvarakkal, a rendszer egészén végigfutó beton akadályokkal, hatalmas bunkerekkel, amelyeket teletűzdeltek ágyúkkal, géppuskákkal. Ilyen állandó,

Pálinkás Dénes: Az Árpád-védvonal – bunkerek és harcok Kárpátalján

úgynevezett államerődítéseket építettek a franciák (Maginot-vonal), a németek (Siegfried-vonal), a belgák (Albert-vonal), a szovjetek (Sztálin-vonal), a románok (Károly-vonal). Az Árpád-vonal építésénél a terepadottságok messzemenő figyelembe vételével sikerült a *lehető legminimálisabb költségvetéssel a legnagyobb hatékonyságot* elérni. A Magyar Királyi Honvédség annyi fegyverrel szerelte fel a rendszert, amennyire erejéből futotta. Az erdős hegyoldal, amelyre építették a rendszert, eltakarta a bunkereket, és légicsapások ellen is védett. A szovjetek a gyalogos felderítés révén szereztek tudomást a bunkerek létezéséről. Az Árpád-vonal az *egyetlen működőképes védelmi rendszer* volt az akkori Európában. Működőképességét az 1944. augusztus közepétől kezdődő, egészen 1944. október végéig elhúzódó, a 4. ukrán front hadtesteivel vívott harcokban bizonyította. A szovjetek minden bizonnyal áttörhették volna a rendszert (többszörös túlerőben voltak), de csak óriási véráldozatok árán.

Az Árpád-vonal építése már 1939. július 1-jén elkezdődött, a magyar államkincstár 1940. december végéig 14,2 millió pengőt fordított az építkezésekre, s ez az összeg az 1941-es év kivételével folyamatosan emelkedett. A legtöbb kiadással járó 1943-as és 1944-es évben 67 millió pengőt is rákölthettek az építkezésre. Egy pengő 1938-as árfolyamon számolva 4,4 dollárt ért. A többi erődrendszerrel összehasonlítva az Árpád-vonal nem került sokba, de a magyar államkincstár költségvetéséből jelentős részt félre kellett tenni az építkezésekre. A csapatok kiképzése is nagy anyagi forrásokat emésztett fel. Az Árpád-vonal építésének hatékony irányítására megalapították az *Erődítési Parancsnokságot*, amelynek igazgatósága Budapesten, a Honvéd utcában működött. (Ezt az épületet később bombatalálat érte, nem tudni, szándékosan vagy véletlenül, de annyi bizonyos, hogy szinte az összes Árpád-vonalról szóló irat megsemmisült az épülettel együtt, ezért is lehet olyan kevés forrást találni e témával kapcsolatban). Valójában a védvonal soha nem készült el teljesen, még 1944 nyarán, a harcok kezdetekor is folytak az erődítési munkálatok. Az Árpád-vonal teljes hosszában (Kárpátaljától az Ojtozi-szorosig) összesen *29 völgyzáró erőd*ből állt (a legtöbb új völgyzáró erődöt a hadművelleti irányoknak megfelelően Székelyföldön építették), és ezeknek megfelelően az Árpád-vonalban 99 támpont, 759 tartós vasbeton építmény, 394 fa-föld bunker, 439 nyílt tüzelőállás, 400 kilométer futóárok épült ki.

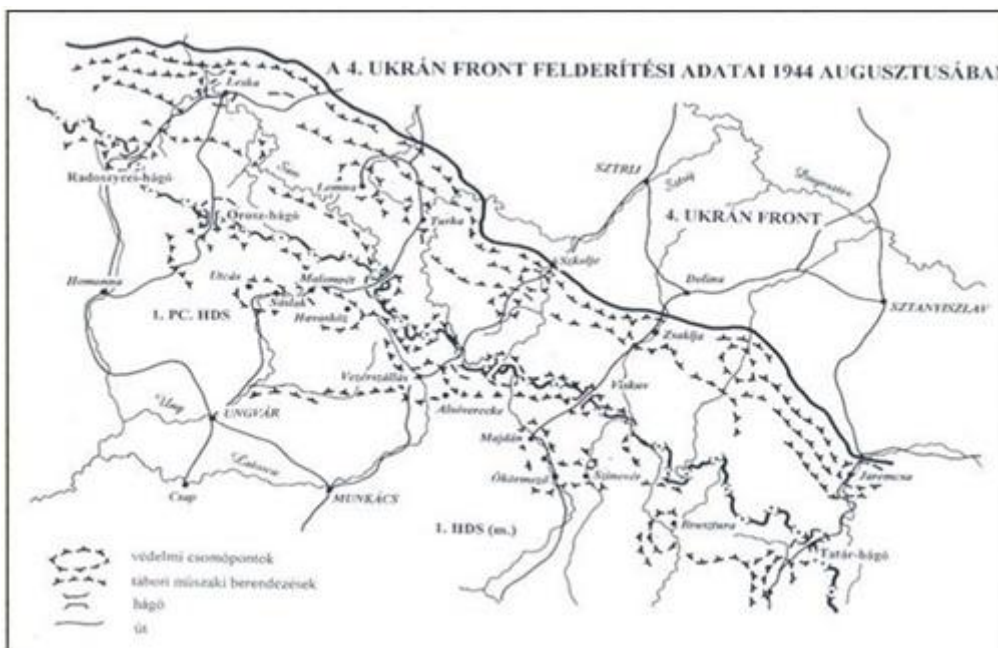

3. kép: Egy völgyzáró erőd vázlatrajza. A nyíl az ellenség támadási irányát jelzi. Jól láthatók a védő akna- és szögesdrót-sorok, valamint a bunkerek és a körülöttük lévő futóárkok.

(Forrás: Szabó József János: Az Árpád-vonal. Timp Kiadó, Budapest, 2002. [Továbbiakban: Szabó József János])

Pálinkás Dénes: Az Árpád-védvonal – bunkerek és harcok Kárpátalján

Az Árpád-védvonal 1944 szeptemberében esett át a tűzkeresztségen: ekkor súlyos harcok robbantak ki az Uzsoki-hágó térségében Turkánál és a Magura-hegyért. A szovjetek (4. ukrán front) szeptember folyamán sehol sem tudtak 4-7 kilométernél többet előrenyomulni.

4. kép: Az Árpád-vonal Kárpátalján.

(Forrás: <http://forum.bunkermuzeum.hu/viewtopic.php?f=18&t=17>)

Terjedelmi okokból most csak a 2. hegyi dandár harcairól tesztek említést. Rummy Lajos a 2. hegyi dandár parancsnoka vetette papírra az ekkor történt harci cselekményeket, így az Uzsok környéki, szeptember–október folyamán vívott harcokat az ő visszaemlékezése alapján élhetjük át: „A 18. gárda-lövészhadtest [a szovjetek Uzsoknál lévő seregtestje] megkezdte a Kárpátok egyik legfontosabb hágójának, az Uzsoki-hágónak elfoglalására irányuló hadműveleteket. Úgy határoztak, hogy rejtetten átcsoportosítják a 18. gárda-lövészhadtest erőit a következő feladattal: Ustrzyki Górné-Wolosat körzetéből dél felé, Sztavnojé (Fenyvesvölgy) irányában harcolva el kell vágni a főútvonalat az Uzsok-Veliky Bereznyj (Nagyberezna) országutat.”²

A szeptemberi véres harcok folyamán nem volt meg az összhang a német és magyar védők között. A 13. hadosztály 9/III. zászlóalja a 101. német hadosztály irányítása alá volt rendelve. Tömöry Jenő ezredes szeptember 14-én ellátogatott a zászlóaljhoz felmérni a helyzetüket, és érdekes dolgok derültek ki a német szövetségesről: „Szegény Hankay százados keserűen panaszkodik a németekre! Több mint 3 hete vannak állásban, 4 hete nem ettek meleg ételt és nem kaptak postát! Ezzel szemben a németek által elrendelt, és kellő előkészítés nélkül, ismeretlen aknamezőkön át, éjjel végrehajtott vállalkozásoknak eddig 14 halottja és 74 sebesültje van, köztük 5 tiszt, ebből 2 századparancsnok! Ha így megy tovább egy hónap múlva nem lesz egy tiszt sem.”

Pálinkás Dénes: Az Árpád-védvonal – bunkerek és harcok Kárpátalján

5. kép: Az Uzsoki-hágó környéke.

(Forrás: saját kép)

A veszteségek mindkét oldalról súlyosak voltak. Az Alsóverecke–Volóc térségében állást foglaló 13. honvéd hadosztály oldalában harcoló 22. német gyalogezred századonként 24 fővel rendelkezett az előírt 280 helyett. Ezt az alakulatot ki kellett vonni a harcból. A szovjet 95. lövészhadtestnek október 3-ára sikerült eljutnia Alsóverecke térségéig, de október 4-én a 7. és a 9. gyalogezrednek, valamint egy ejtőernyős zászlóaljnak az ellentámadása egészen a Vereckei-hágó déli szegélyéig vetette vissza a szovjet csapatokat. Október 6-án az ejtőernyősöknek ismét sikerült egy szovjet zászlóaljat megsemmisíteniük.

6. kép: Harckocsi akasztó gúlák Uzsok település közelében, az Ung-folyó völgyében.

(Forrás: saját kép)

7. kép: Sajnos kevés az épségben fennmaradt bunker Uzsok környékén. Ennek egyik oka, hogy heves harcok folytak itt, a másik, hogy a szovjetek a bunkereket felrobbantották.

(Forrás: saját kép)

A *romániai átállás*, a szovjetek Szeged–Nagyvárad vonalban történő előretörése, valamint Horthy Miklós sikertelen kiugrási kísérlete (október 15.) ellenére a kárpátaljai magyar hadtestek az Árpád-vonalban maradtak, és továbbra is védekező harcot folytattak. A magyar haderő a határozott utasításokat nem tartalmazó fegyverszüneti proklamáció, valamint a nyilas hatalom átvétel miatt összezavarodott, demoralizálódott, de azért folytatták a védekezést, és 16 ellentámadást is indítottak Vereckénél.

Rumy Lajos a következőképpen emlékezett vissza a harcokra: „*Súlyos bonyodalmakkal teli napok következtek. Az ellenség minden áron utat akart nyitni Ungvár felé. Hadtestünk nem csak heroikusan ellenállt, de ellentámadásokkal is válaszolt. Az ellenség minden igyekezete ellenére sikerült az Árpád-állás kézbevétele és tartása. Természetesen adódtak válságos helyzetek is: például sikerült az ellenségnek a 10. hegyi zászlóaljnál kisebb áttörést kierőszakolniuk. A zászlóaljparancsnok Csikós őrnagy elesett. A helyébe lépő rangidős századparancsnok ugyancsak elesett. Ekkor a vezérkar tisztje, Tömör Rezső százados ugrott be zászlóaljparancsnoknak, s ő is elesett. Ekkor a gyalogsági parancsnok állt a zászlóalj élére, neki végre sikerült elreteszelnie a rést. Válságos helyzet állt elő a 25. hegyi zászlóaljnál is. A dúló harcok [sic!] illetve annak sikeres folytatását*

Pálinkás Dénes: Az Árpád-védvonal – bunkerek és harcok Kárpátalján

lőszerhiány veszélyeztette. A lőszer előre szállítását a csapatokig azután a seregvonat bevetése oldotta meg.”

Grecksco vezéreztetés, a szovjetek parancsnoka így emlékezett vissza a harcokra: „A 18. gárda-lövészhadtestnek a sikertelensége azzal volt magyarázható, hogy a jobb szárnya előtt hatalmas ellenállási csomópontok voltak, amelyek a főút mentén feküdtek, és déli irányban elzárták a kijutást.”

A hősi védekezés ellenére a túlerővel szemben nem győzhettünk. 1944. október 25–26-án 1. magyar hadseregünk megroppant. Ekkor már Malinovszkij seregtestei az Alföldön északi irányban Vásárosnamény közelében jártak, a bekerítéstől félt magyar csapatok pedig gyors visszavonulásba kezdtek, feladták az Árpád-védvonalat.

A magyar katonák kálváriája nem ért véget, a németek ugyanis befogták őket harcolni, egy értelmetlen, Magyarországot elpusztító küzdelembe. A 2. hegyi dandár például Kárpátaljától a Felvidéken át egészen a Dunántúlra folytatott visszavonuló harcot. „A dandár maradványai és más csapattestek katonái összesen mintegy 9000 ember Rábaszentendrás környékén az ellenség előtt április 1-jén letették a fegyvert.”³

Ez az írás legyen emlék a kárpátaljai harcokban részt vevő magyar katonáknak, és dédnagymamám testvérének, Tóth Lajosnak, aki Kárpátalján szolgált! A kárpátaljai bunkerek ma is eredeti helyükön állnak és emléket állítanak a harcokról, a végsőkig való helytállásról, hazaszeretetről. Akit érdekelnek e remek építmények, ha teheti, látogasson el Kárpátaljára, tekintse meg ezeket a bunkereket, emlékezzen, élje át a történelmet!

Szeretném felhívni a figyelmet a *bunkerrendszer legépebben megmaradt részére*. Alsóverecke térségében épült ki Kárpátalja legnagyobb, legkiterjedtebb bunkerrendszere. Ezek a 10 fős légénységi bunkerekhez képest óriásiak voltak, a dombok tetején levő tüzelőállásokat kiterjedt folyosórendszer kötötte össze. Helyi magyarok segítségével sikerült bejárnom a bunkerrendszer egy részét. A kis folyosók hatalmas központi folyosókba torkollanak, ezek lehetnek a lőszerraktárak. A nagy folyosó is több részre van osztva, a részeket betonfal választja el és vasajtókon át lehetett közlekedni. A vasajtók helye még ma is megvan. A bunkerrendszer falain még korabeli honvédek és a szovjet katonák felirataival is találkozhatunk.

A bunkerrendszer egy szakaszát az ukránok elkezdték felújítani. A bunkerek helyzetét, megközelíthetőségét az útikönyvek csak felületesen írják le, pedig Szabó József János emléktáblát is helyezett ide, megpróbálva felhívni a figyelmet e magyar katonai emlékre.

Pálinkás Dénes: Az Árpád-védvonal – bunkerek és harcok Kárpátalján

8. kép: Az alsóvereckeai bunkerek térképe.
(Forrás: Szabó József János)

9. kép: Az alsóvereckeai bunker főbejárata.
(Forrás: saját kép)

Pálincás Dénes: Az Árpád-védvonal – bunkerek és harcok Kárpátalján

10. kép: Ugyanez a bunker belülről. Hatalmas kiterjedésű!
(Forrás: saját kép)

11. kép: Az alsóvereckei bunker folyosója.
(Forrás: saját kép)

Pálinkás Dénes: Az Árpád-védvonal – bunkerek és harcok Kárpátalján

12. kép: A Zrínyi Miklós nemzetvédelmi Egyetem alsóvereckei bunkerhez kihelyezett táblája.
(Forrás: saját kép)

13. kép: A cikk szerzője egy uzsoki bunker előtt.
(Forrás: saját kép)

ABSTRACT

Pálinkás, Dénes

The Árpád Line – Bunkers and Battles in Transcarpathia

During my time as a secondary school and university student, I was able to visit Transcarpathia, that beautiful countryside which once belonged to Hungary, on several occasions. In addition to the number of deservedly famous monuments of Hungarian history (for example, the Palanok Castle, Khust, the Reformed churches), I discovered an extraordinary, but little known historical monument: the Árpád Line. The bunkers and other structures in the regions of Transcarpathia and Transylvania, formed a connected defence system stretching along the border of historical Hungary, and not unsuccessfully, considering it withstood the Soviet Army's 4th Ukrainian Front on several occasions. This impressive creation became redundant in the autumn of 1944, because, after Romania exited the war (and became an ally of the Soviet Union), the Soviet Army "circumvented" it through South Transylvania. Let's get acquainted with the system of bunkers with a short history!

JEGYZETEK

¹ SZABÓ József János (2002): Az Árpád-vonal, a magyar királyi honvédség védelmi rendszere a Keleti-Kárpátokban 1940-1944, Timp Kft, Budapest, 23.

² RUMY Lajos: A magyar királyi 2. hegyi dandár hadműveletei a Kárpátokban 1944 szept. 25.-1944. okt. 30. Tgy: 3161 HDTL

³ Online: Illésfalvi Péter: www.hungarianarmedforces.com/hegyicsapatok.doc 6.